

наша слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 7 (1054) 15 ЛЮТАГА 2012 г.

21 лютага - Міжнародны дзень роднай мовы

Наперадзе чарговая Агульнанацыянальная
дыктоўка
Зварот Сакратарыяту ТБМ

Шаноўныя сябры і прыхільнікі жывога беларускага слова!

Сакратарыят ТБМ віншую Вас з нагоды наядходзячага свята – Міжнароднага дня роднай мовы (21 лютага) і заклікае Вас прыняць удзел у першым этапе V Агульнанацыянальнай беларускай дыктоўкі, прысвечанай юбілею Янкі Купалы, Якуба Коласа і Максіма Танка.

Мы прапануем Вам узяць для дыктоўкі тэксты Янкі Купалы і Максіма Танка, якія ў бліжэйшы час будуть надрукаваны ў газетах “Наша слова” і “Новы час”. Першыя дваццаць удзельнікаў, якія напішучы абранны тэкст без памылак, атрымаюць памятныя прызы і ўзнагароды.

Жыве наша мова!

Жыве Беларусь!

Сакратарыят ТБМ

9 лютага 2012 г.

Год кнігі пачаўся з XIX Міжнароднага кніжнага кірмашу

3 8 па 12 лютага 2012
г. у Менску працаваў XIX
Менскі Міжнародны кніжны
выстава-кірмаш.

По словах міністра ін-
фармациі Рэспублікі Беларусь
Алега Пралякоўскага Мінскі
МКВК - адно з найбуйнейшых
і найбольш значных мерапры-
емстваў, запланаваных на 2012
год. Яно роўнае па значнасці
хіба што Дню пісьменства, які
сёлета пройдзе ў Глыбокім
(Віцебская вобласць).

Цэнтральным экспа-
нентам выставы была Армения.
Гэта не выпадкова, паколькі
Ерэван абвешччаны Сусветнай
сталіцай кнігі. Менавіта такі
тытул у красавіку перадасць
армянскай сталіцы Буэнас-
Айрэс. Праект “Ерэван — Су-
светная сталіца кнігі 2012”
прымеркаваны да такой важнай
падзеі ў жыцці дзяржавы і
наогул усёй цывілізацыі, як
500-годдзе з дня выдання
першай друкаванай кнігі на
армянскай мове. Кнігавыда-
цы гэтай краіны прадставілі у
Менску спецыяльную тэматычную
экспазіцыю.

Ганаровым гостем фо-

руму сёлета была Баліварыян-
ская Рэспубліка Венесуэла.
Другі сакратар пасольства
гэтай краіны Марыя Алена
Рохас выказала ўдзячнасць бе-
ларускім калегам за аказаны
давер.

Выдавецтвы са звыш
20 краінаў свету прадстаўлялі
літаратуру розных жанраў і
тэматык, аднак галоўнай мэтай
выставы заставалася прадстаў-
ленне беларускай мовы, літа-
ратуры і культуры ў цэлым.

Каталіцкую прэсу на
выставе прадстаўляла выдавец-
ства Менска-Магілёўскай ар-

АБ'ЯВА

21 лютага ў Менску ў межах кампаніі “Будзьма” адбудзеца
5-я Агульнанацыянальная дыктоўка.

Пачатак 17.30 на Румянцева, 13.

Запрашаем усіх далучыцца да роднае мовы!

5-я Агульнанацыянальная дыктоўка

адбудзеца:

у Бярозаўцы Лідскага раёна 18 лютага ў 12.00

у гарадской бібліятэцы;

у Лідзе 19 лютага ў 10.30 у чытальнай зале

Цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы.

Запрашаем на дыктоўку.

ISSN 2073-7033

9 772 073 703 003 >

175 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Ельскага

Канстанцін Раман
ЕЛЬСКІ (17 лютага 1837,
вёска Ляды Ігуменскага павету,
цяпер Смалявіцкі раён Мен-
скай вобласці — 26 лістапада
1896 у Кракаве) — заолаг і
падарожнік.

Прадстаўнік шляхецкага рода Ельскіх гербу «Пелеш», сын Міхала, удзельніка падрыхтоўкі паўстання Т. Касциушкі, і Клятыльды з Манюшкі.

Скончыў Менскую гімназію (1853). Навучаўся на медычным факультэце Маскоўскага ўніверсітэта (1853–1856), скончыў матэматычна-прыродазнаўчы факультэт Кіеўскага ўніверсітэта (1860). Працаў вёл выкладчыкам у Кі-

еўскай гімназіі і Кіеўскім універсітэце.

Вывучаў насякомых і малюскаў. За даследаванне анатоміі малюска атрымаў наукаўскую ступень магістра (1862). Адзін з першых у Расейскай імперіі падрыхтоўваў эвалюцыйную тэорыю Ч. Дарвіна.

Удзельнічаў у падрыхтоўцы нацыянальна-вызвольнага паўстання 1863–1864 гадоў на Украіне. Каб пазбегнуць арышту, эміграваў за мяжу.

Як заолаг і геолог працаў вёл у Туреччыне, Нямеччыне і Францыі. У 1865 годзе выехаў у Гвіяну, а ў 1869 — у Пірэй. Вывучаў фауну гэтых краін. Адкрыв новы від жывёлы Dinonys. З 1878 года жыў у Кракаве.

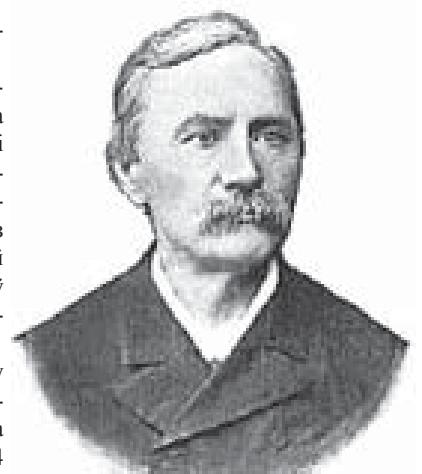
У шлюбе з Аленай Корсак меў сына Антонія, а таксама дачок Канстанцыю Марыю Клятыльду і Марыю.

На смерці К. Ельскага выйшла «Папулярнае прыро-

дазнаўчае апавяданне пра зна-
ходжанне ў французскай Гві-
яні і часткова ў Пірэі» (па-по-
льску: Popularno-przyrodnicze
opowiadania z pobytu w Gujanie
francuskiej i po części w Peru,
od 1865–1871; Кракаў, 1898).

У гонар навукоўца адзін з відаў лаўру атрымаў назыву Осцота Jelscii. Апісанне шматлікіх птушак і звяроў давалялася паводле калекцыі К. Ельскага, некаторыя віды атрымалі ягонае імя.

(Пра К. Ельскага - на стр. 2.)

Зноў папулярныя лекцыі пра мову

У беларускамоўным
асяроддзі зноў робяцца папу-
лярныя лекцыі пра беларус-
скую мову. Людзі хочуць
больш ведаць пра сваю мову.
Адна з такіх лекцый адбудзеца
15 лютага ў сталічнай куль-
турніцкай “Арт-сядзібе”.

З дакладамі выступяць два найбольш аўтарытэтныя мовазнаўцы - Вінцук Вячорка і Пятро Садоўскі. Патрапіць на лекцыю можа любы ахвотны, як кажа кіраўнік па мерапрыемствах “Арт-сядзібы” Павел Белавус:

- Мы рытуем цікавую лекцыю, якая будзе называцца “Размова пра мову”. Будуць уздымацца такія пытанні, як “Два правапісы беларускай мовы: тарашкевіца і наркамаўка”, прысвечанае 20-гаддzu з дня нараджэння Браніслава Тарашкевіча і якое

будзе распавядаць Вінцук Вя-
чорка, а таксама пра моўныя
традицыі, літаратурны пост-
мадэрн, пра якія распавяждзе
Пятро Садоўскі.

Лекцыя Вінцuka Вячо-
ркі называецца “Два правапісы

беларускай мовы: тарашкевіца і наркамаўка. Каторыя бліжэй-
шы да жывога вымаўлення?”,
а Пятро Садоўскі распавядзе
пра ёўропейскія дзяржавы
моўныя мадалі. Пачатак ім-
прызы 18-й гадзіне.

З роду Ельскіх

Да ліку нястомных працьнікоў наявукалі належыць таксама наш зямляк Канстанцін Ельскі. Гэта быў усебакова адукаваны чалавек, рамантык па натуры, якога ўсё жыццё вабілі далёкія краіны і новыя адкрыці... Спачатку хлопчык вучыўся ў Менскай гімназіі, а затым, закончыўшы яе на «выдатна», паступіў на медыцынскі факультэт Маскоўскага юніверсітэта. Пасля вывучаў батаніку і заалогію на матэматычна-прыродазнаўчым факультэце Кіеўскага юніверсітэта. Атрымаўшы ступень кандыдата, юнак яшчэ два гады наведваў педагогічныя курсы. А калі ў Кіеўскім юніверсітэце адкрылася вакантнае месца выкладчыка, Ельскі падаў заяву. Яго конкурсная работа была ўзнагароджана залатым медалём, а яе аўтар пачаў чытаць лекцыі студэнтам.

Аднак выкладчыцкая дзейнасць не задавальняла маладога вучонага. Ён марыў пра экзатычныя краіны. Да таго ж пасля паражэння паўстання 1863 года ў царскай Расіі наступіла чорная ноч рэакцыі. Усё гэта прымусіла Ельскага падацца за мяжу. Без пашпартта ён перайшоў у Бессарабію. Але тут яго высачылі турэцкія жандары. Без грошай у кішэні Ельскі апынуўся ў Канстанцінополі і, каб зарабіць на хлеб, расфарбоўваў для турэцкіх школ географічныя карты, удзельнічаў у розных геала-гічных экспедыцыях.

У 1865 годзе сябры дамаглі Ельскаму перарабацца ў Парыж. Але і тут не было адпаведнай работы. Даведаўшыся, што з Тулузы ў Гвіяну, паўднёваамерыканскую калонію Францыі, адпраўляеца вайскова-транспартны кара-белль, Ельскі напісаў заяву на імя міністра марскога флоту з просьбай выдаць яму бясплатны білет пасажыра самага ніжэйшага класа. Неўзабаве прыйшоў дазвол.

Зборы былі нядоўгімі. Усе свае калекцыі вучоны бясплатна раздадзілі калегам. Расчуленыя такой бескарысласцю, сябры сабралі яму на дарогу 150 франкаў. І весь вечер на-дзымуў парусы фрэгата «Амазон», які рушыў па водной гладзі на паўднёвэй заход, да таямнічых берагоў Амерыкі. На караблі знаходзіліся некалькі соцен палітычных вязняў. Іх накіроўвалі на катаргу ў калоніі. У Ельскага не было нават свайго каюта. Ён спаў на падлозе, падаслаўшы старыя канаты, або ў гамаку, падве-шаным да мачты.

Праз многа год, вярнуўшыся ў Еўропу, Канстанцін Ельскі падзяліўся сваімі дарожнымі ўражаннямі са слухачамі курсаў пры Прамысловым музеі ў Кракаве. Адначасова, абапіраючыся на свае ранейшыя лісты з Амерыкі, ён рыхтаваў да друку нататкі пра падарожжа. Але закончыў іх перашкодзіла хвароба. Частка гэтых успамінаў убачыла свет у Кракаве ў 1898 годзе, пасля смерці аўтара. Гэта — невя-

лічкава кніжка пад назвай «Папулярна-прыродазнаўчее апавяданне аб прафыўні ў французскай Гвіяні і часткові ў Піару».

Ельскі пачынае расказ з таго, як у свой час іх карабель прычалі да вострава Мадэра. Пасажыраў у момант атачылі мясцовыя жыхары. Абарванская і галодная дзеці аа кожную кінутую манетку давалі нырца ў глыбіні мора. Але чым мог дапамагчы ім малады падарожнік, калі ў яго не было нават грошай, каб купіць крыху бананаў, якіх ніколі раней не бачыў?

У жніўні 1865 года карабель прыбыў у Кайену — гандлёвы і адміністрацыйны цэнтр французскай Гвіяны.

У Кайене за нязначную плату Ельскі ўладкаваўся памочнікам фармацэута ў бальничнай аптэцы. Кожную свабодную хвіліну ён выкарыстоўваў для падарожжа ў навакольныя дрымучыя лясы. Там вучоны збіраў і апісваў расліны, насякомых, птушак. Прэпараваныя чучалы адсыпаліся ў музей Еўропы. Адных павукоў Ельскі паслаў каля 300 экзэмпляраў. Вучоным адкрыты і ўпершыню апісаны не адзін новы від раслін і жывёл (адзін з відаў лаўра потым быў названы імем адкрыўальніка). Сабраны Ельскім матэрыйаў даў іншым вучоным магчымасць зрабіць значныя абагульненні.

У трапічных джунглях падарожніка на кожным кроку падсцерагала небяспека. То ў ліянах прытойваўся ятуар, то побач з лодкай высоўвалася зяпя кракадзіла. Асабліва цяжка было дастаўаць змей.

«У Сен-Ларэнц, — успамінае Ельскі ў кнізе, — здарыўся такі выпадак. Плыўчы па рацэ разам з каланістамі, жандар убачыў у вадзе велізарную вужаску, боамуруна, і застрэліў яе. Здымоўчы скuru, заўважыў, што вужаска мела ў страўніку праглінуга кракадзіла даўжынёй з метр, а той, у сваю чаргу, праглінў меншага кракадзіла. Боамуруна быў настолькі доўгі, што, змераўшы яго, склалі адпаведны дакумент: 7 метраў! Здараліся выпадкі, калі вужаска нападалі на людзей. Аднойчы той жа жандар забіў кашку і палез па яе ў ваду. Рантам яго скапіла за плячу вужаска і пачала цягнуць у вір. Жандар здолеў вызваліцца, але са страху потым захварэў на малярью і лячыўся ў кайенскім шпіталі. Сляды вужасчых зубоў засталіся на ўсё жыццё».

Наколькі небяспечнымі з'яўляліся змеі, нават мёртвія, сведчыць таікі выпадак. Аднойчы сябры Ельскага злавілі ў час прагулкі маладзенчыкага ягуара. «Ноччу, — піша падарожнік, — з'явілася яго маці і з рыканнем абышла дом. Яе візіты паўтарыліся некалькі разоў. Каб пракарміць ягуара, мы страйгі лячучы миши і птушак. Але па меры росту ягуар становіўся ўсё больш ненажэрным; тады яму ахвяравалі курэй. А калі не стала і

ix — гарэзлівыя ягуар скапіў галаву высушанай вужаскі, раскусіў яе, наткнуўся на ядавіты зуб — і здох».

Звычайна Ельскі падарожнічала па лясах у супрадаважэнні індзейцаў. Вучоны высока цаніў іх здольнасці, бачыў у карэнных жыхарах Амерыкі пашыненых людзей, якія маюць усе права на свабодна і шчасліва жыць. Абарванская і галодная дзеці аа кожную кінутую манетку давалі нырца ў глыбіні мора. Але чым мог дапамагчы ім малады падарожнік, калі ў яго не было нават грошай, каб купіць крыху бананаў, якіх ніколі раней не бачыў?

У жніўні 1865 года карабель прыбыў у Кайену — гандлёвы і адміністрацыйны цэнтр французскай Гвіяны.

У Кайене за нязначную

плату Ельскі ўладкаваўся памочнікам фармацэута ў бальничнай аптэцы. Кожную свабодную хвіліну ён выкарыстоўваў для падарожжа ў навакольныя дрымучыя лясы. Там вучоны збіраў і апісваў расліны, насякомых, птушак. Прэпараваныя чучалы адсыпаліся ў музей Еўропы. Адных павукоў Ельскі паслаў каля 300 экзэмпляраў. Вучоным адкрыты і ўпершыню апісаны не адзін новы від раслін і жывёл (адзін з відаў лаўра потым быў названы імем адкрыўальніка). Сабраны Ельскім матэрыйаў даў іншым вучоным магчымасць зрабіць значныя абагульненні.

У трапічных джунглях падарожніка на кожnym кроку падсцерагала небяспека. То ў ліянах прытойваўся ятуар, то побач з лодкай высоўвалася зяпя кракадзіла. Асабліва цяжка было дастаўаць змей.

«У Сен-Ларэнц, — успамінае Ельскі ў кнізе, — здарыўся такі выпадак. Плыўчы па рацэ разам з каланістамі, жандар убачыў у вадзе велізарную вужаску, боамуруна, і застрэліў яе. Здымоўчы скuru, заўважыў, што вужаска мела ў страўніку праглінуга кракадзіла даўжынёй з метр, а той, у сваю чаргу, праглінў меншага кракадзіла. Боамуруна быў настолькі доўгі, што, змераўшы яго, склалі адпаведны докument: 7 метраў!

Здараліся выпадкі, калі вужаска нападалі на людзей.

Аднойчы той жа жандар забіў кашку і палез па яе ў ваду.

Рантам яго скапіла за плячу вужаска і пачала цягнуць у вір.

Жандар здолеў вызваліцца, але са страху потым захварэў на малярью і лячыўся ў кайенскім шпіталі.

Сляды вужасчых зубоў засталіся на ўсё жыццё».

Біографія Ельскага не вельмі багата на фантастычныя эпізоды, эфектыўныя прыгоды. Нягледзічы на то, што яго шлях пралягаў па экзатычных краінах, ён ні разу не тануў, не трапляў у кіпцюры драпежнага звера, не абрываўся са скал. І ўсё жыццё нашага земляка — гэта бесперапынны вычын, яркі прыклад штодзённага працавітага служэння навуцы, чалавецтву. Падарожнік і лекар, баганік і золаг, географ і геолог, ён пакінуў прыкметны след у развіцці прыродазнаўства пазамінулага стагоддзя.

Паводле А. Мальдзіса.

Мовазнаўчы досвед

Павел Сцяцко

Негадзь, нягода, непагадзь

“Калі зямля і небу ўжко не верыць, бадай што нават верай запасной, калі адно трывалеца на ёй ішчэ дзёнае свято ў такую негадзь” (Дзеяслоў. 2011. № 5 (54). С.92). **“Нігода, німа як касіць** — згніе трава пад дараждом. Пачакаем пагоды. **Распагодзіца** — пачнем касіць аселяцу” (Грабава. Зэльвеншчына). Слоўнікі падаюць як нарматыўную лексему **непагода** (Глумачальны слоўнік беларускай мовы. Том 3. С. 377). Есць у згаданым слоўніку і больш кароткая форма слова: **Нігода** «дрэннае надвор’е, непагода» “Кёллаю парою, калі не было нігода, Канстанцін Міхайлавіч сядзеў за сёды пад вязам” (Лужанін). **Негадзь, нягода** — слова з коранем **-год-** (-годз-), як і годны, прыгодны, гадзіць “задаволіць, дагадзіць, садзейнічаць, спрыяць”. Адсюль **негадзіць** — “не спрыяць”. У народзе кажуць: “Добра цяпер годзіць — усё таму і родзіць” (в. Грабава, Зэльвеншчына).

Формы **нігода, негадзь** засведчылі даўнейшае аблічча слова з семантыкай «дрэннае надвор’е». **Пагода** — ад **пагодзіць, нігода** — ад **не годзіць**. Пазней замест першых двух слоў замацавалася форма ад слова **пагода** «добрае надвор’е» з выкарыстаннем прыстаўкі **не-**, якая надала слову антанимічнае значэнне ‘дрэннае надвор’е’ (**непагода**).

Тэчка, сумка, партфель... “Матэрыйялы аб рэпрэсіях у СССР і Беларусі, а таксама пра змагароў за свабоду і праўду я збіраў ў асобную тэчку і беражліва захаваў” (Народная воля. 9 снежня 2011 г. С.4). Пазаслоўнікае **тэчка** выкарыстоўваецца нацыянальным друку (“Маладось”, “Дзеяслоў”, “Полымя”, “Наша слова” і інш.) з тым, што ізначэннем, што і **сумка, партфель**. У народную мову трапіла з польскай мовы пад час знаходжання Заходніяй Беларусі ў складзе Польшчы (1919-1939). Занатавана ў нашай кнізе “Слоўнік народнай мовы Зэльвеншчыны” (Гродна, 2005, с. 126) з двумя адценнямі: 1) застарэлае. Партфель. Усе ўжэнднікі з тэчкамі хадзілі за польскім часам. 2) экспрэс. Сумка, партфель. Ну і велька тэчка, сынку, як ты яе толькі валочыш. У польскай мове лексема мае дзве формы **тэка** і **тэczka** з дзвумя значэннямі: 1) партфель і 2) папка. Большую актыўнасць і выкарыстанні бізіністамі прыпадае на **тэчку**, пазней розныя значэнні сталі перадавацца адметнымі прыстаўкамі: **на-тэчка** “прозвішча” і **“мінушка”** перадаюцца аднакаранёвымі словамі, якія адрозніваюцца суфіксамі: **прозвіще** “прозвішча” і **інгізвісько** “мінушка”. У польскай мове слова **nawisko** першапачатковая азначала і “прозвішча”, і “мінушка”, пазней розныя значэнні сталі перадавацца адметнымі прыстаўкамі: **na-nawisko** “прозвішча”, **przezwisko** “мінушка”.

Беларусам пры канта-

таванні з сваімі найбліжэй-

шымі суседзямі трэба ведаць

гэтыя адметнасці пры выка-

рыстанні бізіністамі, але

розных значэннім слоў ва-

на Украінскай, польскай і расій-

ской мовах, каб дакладна

ўспрымаць і перадаваць сэнс

выказвання.

Баравік, гаявік, чар-

нагаловік, праўдзівік. “Я

каражакаваты, як гаявік — чар-

нагаловік, намога дужэйши

за Віцьку, даўгага і перахля-

бістага, нібы малады асавік”

(Дзеяслоў. 2011. № 5 (54). С.124).

“Тут, у ельніку, раслі

Лета коціца з гары.
Вось і восень на двары.
Вучым азбуку, сябры!
Гэта азбука - свая,
Бо яна ад А да Я
Наша, БЕЛАРУСКАЯ!

Алень

Па вадзе АЛЕНЬ брыдзе.
Сеў на шыю авадзень
І крычыць яму: "Гані!"
Быццам вершнік на кані.

Бусел

На буслянцы БУСЕЛ-татка
Вучыць лётаць буслянітка.
Там, дзе трэба, падпраўляе,
Сына ў неба выпраўляе.

Вавёрка

Пад сасной сядзіць ВАВЁРКА,
Перад ёю - шышак горка.
Стол заможны і багаты...
Налятай, ваверчаняты!

Галубок

ГАЛУБОК галубку любіць,
Ён галубку прыгалубіць.
Паглядзі на гэту пару:
Ім сварыцца не да твару.

Дуб

ДУБ рассыпаў жалуды,
Бо збіраць няма куды.
Быў бы кошык - вось раскоша!
Можа, вожык дапаможа?

Ты бы пчолку не чапала,
Ёсць у нашай пчолкі ДЖАЛА.
Пчолка кветкі абліятае,
Дзеткам мёдзік субірае.

Дзік

ДЗІК прыбег пад грушу-дзічку,
Дзе з крынічкі п'е вадзічку:
— Вось калі спатолю смагу,
Адпачыць тады прылягуг...

Елка

ЕЛКА з лесу на Каляды
Завітаеў нашы хаты.
На ялінках аж да верху —
Цацкі, пацеркі, цукеркі.

Ёрш

ЁРШ - ён смачны вельмі-вельмі,
Як засмажыш на патэльні.
Але ты таго ярша
З рэчкі Выцягні спярша!

Жораў

Не злуе ніколі ЖОРАЎ,
У яго лагодны нораў.
У птушынай чарадзе
Ціха мірна рэй вядзе.

Зубр

Ён глядзіць па-гаспадарску,
Пачуваеца па-царску.
ЗУБР - не проста мажны бык:
Белавежы — вартайнік.

Індык

На падворку - лямант, крык: —
Дык-дык-дык! - бухціць ІНДЫК.
Што турбуе індыка?
Сумна жыць без сябрука!

СВАЯ АЗБУКА

Джала

Йес

Рысь

Чапля

ЙЕС! - з ангельскай мае быць.
Так! — па-нашаму гучыць.
Мілагучнай мове ў такт
Сэрца тахкае: "Так-так!"

Коцік

КОЦІК сам з сабой гуляе,
Ён свой хвосцік даганяе.
Як ні сіліца, дзвівак,
Не дагоніць аніяк!

Лось

З лесу выйшаў ЛОСЬ рагаты.
Побач з бацькам - ласяняты.
Лось, ён - вось, а дзе ласіха?
Ці не здарылася ліха?

Мядзведź

А МЯДЗВЕДЬ калі зіма,
Спіць і клопату няма!
У бярлозе пакрысе
Касалапы лапу сце.

Ніва

Важкі колас спеліць НІВА.
Слава сейбітам руплівым!
Нам падзякаваць ім трэба
За духмяны бохан хлеба.

Ордэн

ОРДЭН - гэта ўзнагарода
Тым героям, што з народам,
Хто жыцца не пашкадуе,
А народ свой уратуе.

Пеўнік

ПЕЎНІК з цаглінай не сябруюць,
Следам сонейка ўстае,
Промні-коскі распускае,
Дзень на волю выпускае.

Кастусь Севярынец

Шчупак

Сядзіць на беразе рыбак.
Падплыў да берага ШЧУПАК.
Шчупак убачыў рыбака,
Задаў адразу драпак!

Ы

Мяккі знак з кійком ідзе,
За сабою Ы вядзе.
Пішам слова "паплавы" —
На канчатку будзе Й.

Ь

Пра яго мы скажам так:
Мякыць мову МЯККІ ЗНАК.
Ён пяшчотны і лагодны,
У пісьме зусім не шкодны.

Экскаватар

ЭКСКАВАТАР робіць лоўка.
Адпачні пакуль, рыдлёўка!
Ён адзін капаць умеє
Катлаван альбо траншэю.

Юшка

На вячэр у ля ракі
Запрашаюць рыбакі: —
ЮШКА ёсць у нас з наварам,
Пачастуйся з пылу, з жару.

Яблык

ЯБЛЫК падае да долу,
Кліча верасень у школу.
— Дзінь-дзінь-дзінь! —
званок звініць,
Трэба АЗБУКУ вучыць!

Яна з Янкам вучаць зранку
Свято азбуку-чытанку.
Вабяць іншыя спакусы,
Але дзяткі - БЕЛАРУСЫ!
Да вучобы здатныя,
Вучні з іх- выдатныя.

Аўтар выказвае шчыроую
падзяку доктару філалагічных навук,
прафесару Івану Аляксееўчу Чаро-
це і кандыдату філалагічных навук
Мікалаю Паўлавічу Антропаву за
каштоўныя парады пры складанні
“Свай азбуки”.

УСЛЕДЗА АЗБУКАЙ

Чуеш роднай мовы гук —
Сэрца тукае: "Тук-тук!"
Мяккая, пявучая,
Мілая, гаочая,
Мова з ласкі Божкае -
Гожая, прыгожая.

Ванда Папроцкая

Інститут археології і етнографії ПАН, Варшава

Беларускае школьніцтва на Ўсходніх Крэсах у святле палітыкі па стаўленні да нацыянальных меншасцяў у II Рэчы Паспалітай

Адной з важнейших абласцей палітыкі дзяржавы і рэалізацыі яе адносін да нацыянальных меншасцяў былі ў перыяд II Рэчы Паспалітай школьніцтва і справы, звязаныя з асветай. Прывязанаючыся да майго артыкула, змешчанага ў 39 т. "Польскай этнографіі" (Raprocka, 1995), ніжэй пададзену апрацоўку я імкнулася пасвяціць справам беларускага нацыянальнага школьніцтва, якія дагэтуль не былі шырога агавораны ў этнаграфічнай літаратуры.

Звярнуцца да больш глыбокага аналізу спраў, звязаных са школьніцтвам і асветай дазваляючы архіўныя матэрыялы з літоўскіх і беларускіх дзяржаўных архіваў у Вільні, Гародні, а таксама ў Менску, матэрыялы кірніц, што ўтрымоўваюцца ў спрапаздцах з жыцця беларускай меншасці, якія друкаваліся на працягу ўсяго міжваеннага перыяду ў гадавіку "Нацыянальныя справы", як і ў спрапаздцах з паседжанняў сейму. Шэраг звестак утрымоўвалі шматлікія польскія зборнікі і перыядычныя выданні, прысвечаныя Ўсходнім Крэсам, у т.л. "Гадавік усходніх земель", "Прыклады", "Дарогі", "Нацыя", а таксама беларускія СМИ, такія як "Беларуская кірніца", "Сялянская ніва", "Беларускі звон". Не захавалася ні аднаго матэрыялу, які бы датычыўся школьніцтва ў міжваенні пе-
рыйяд, з тых, што былі сабраны ў Міністэрстве рэлігійных вызнанняў і публічнай асветы ў Варшаве. Яны былі знішчаны падчас вайны.

Лёс беларускага школьніцтва ў перыяд II Рэчы Паспалітай як пачатковага, так і сярэдняга, а таксама вышэйшых школ, быў цесна звязаны з нацыянальнай палітыкай чарговых урадаў і адлюстроўвалі праграмныя кірункі галоўных палітычных партый. Цесныя сувязі злучалі беларуское школьніцтва з асветніцкімі арганізацыямі і перш за ўсё з Таварыствам беларускай школы, Таварыствам беларускай асветы, а таксама з Беларускім гаспадарчым звязком, які таксама праводзіў пэўную працу на карысць беларускай школы. Паколькі ў папярэднім маім артыкуле былі агавораны пытанні, звязаныя з пачаткамі беларускага школьніцтва, то зараз я сканцэнтруюся выключна на перыядзе міжваеннага, па чарзе прадстаўляючы ситуацыю з беларускім пачатковым школьніцтвам, сярэднім і вышэйшым, а таксама звязаныя з ім асветніцкімі пляцоўкамі.

Беларуская люднасць, якая жыла на тэрыторыі Ўсходніх Крэсau, што ўвайшло ў склад II Рэчы Паспалітай у выніку Рыжскай дамовы, налічвала паводле розных падлікаў ад 1365 тыс. да 1780 тыс. чалавек (рэф. Raprocka, 1995, s.15) мела ў першы перыяд пасля атрымання Польшчай незалежнасці каля 350 школ грамадскіх і прыватных. Гэтая пышнае развіццё беларускага школьніцтва мела месца ў перыяд I Сусветнай вайны. Ліберальная палітыка німецкіх ула-

даў дазволіла развіццё школьніцтва з шырокім размахам. Аднак ужо ў 1919 годзе, у перыяд адступлення немцаў польская вайсковая ўлада прыступіла да закрыцця значайнай колькасці тых школ, сцвярджуючы, што яны беларускія толькі па назве. Дазволеныя немцамі з палітычных прычин, у супраціўстве, якія сцвярджалі польская адукацыйная ўлада, яны былі школамі расейскімі з-за адсутнасці падручнікаў на беларускай мове. А таксама з-за недахопу падрыхтаваных для гэтай працы настаўнікаў.

Польская палітыка ў адносінах да беларускага школьніцтва падчас кіравання Генеральнага штаба, а затым Цывільнага ўраду Усходніх Зямель (утваранага Юзафам Пілсудскім у 1919 годзе) змянялася шматразова, хістаночыся паміж спробамі яго зліквідавання і ўзмоцненай яго падтрымкай, што было звязана з рознымі палітычнымі арыентациямі чарговых кірунікоў гэтага ўрада. Непасрэдна пасля бальшавіцкай вайны (1920 г.) на тэрыторыі, утворанай у каstryчніку 1920 г. генералам Л. Жалігоўскім так зв. Сярэдняй Літвы колькасць беларускіх школ значна вырасла. Лібералізм дэпартаменту асветы Часовай урадавай камісіі прывёў да таго, што было заснавана 186 школ, а таксама настаўніцкая семінарыя ў Барунах Ашмянскага павету. Можна дапусціць, што гэта было звязаны з спробамі правядзення федэралістычных ідэй Пілсудскай лагера. Аднак праз вельмі кароткі час лібералізм і дзейнасць па падтрымцы беларускай школы замяніла ўніфікацыйная палітыка ў адносінах да школьніцтва нацыянальных меншасцяў. Наступіла гэта ў выніку перамогі інкарпаратыўнай канцэнцыі, якая ўзманіла тэндэнцыі асіміляцыі беларускай люднасці.

У вобласці беларускага школьніцтва першымі інструкцыямі, якія ўтрымоўвалі афіцыйныя абавязкі ў справе за-
снавання прыватных элементарных пачатковых школ былі "Часовая прыдзісанні а пачатковых школах" (Dz. Urz. Ministerstwa Wyznani Religijnych i Oświecenia Publicznego nr 1 z 1917 г., art. 78-93) і распара-
дженне часовага генеральнага камісара Усходніх Земляў (Dz. Urz. Ministerstwa WRiOP nr 12-13, 1919 г., p. 1, art. 10, 11, 25-30 i 38-39).

Паводле тых распара-
дженняў у заяве аб канцэнсіі павінен быў утрымоўвацца шэраг абавязкаў, у т.л. ната-
рыяльна заверанае абавязаль-
ніцтва аб матэрыяльнай адказ-
насці за ўтрыманне школы, пасведчанне за маральную
адказнасць, за яе кірунак. А
таксама заключэнне павіннага
лекара, паштэрджанана старас-
там, што школы будынак у
санітарных адносінах прыдатны
для той мэты. Заява павінна
была ўтрымоўвацца таксама
праграму навучання, пералік
падручнікаў, лік класаў, бюд-
жэт школы, характеристыку
асобы кіраўніка з дакладнай
падачай кваліфікацыі, дадзеных
персанальных і довараў дзяр-
жаўнай прыналежнасці, а так-
сама біяграфіі і характеристыкі
настаўнікаў пры их абыватель-
ской беззаганнасці, выдадзеных
старостам. Звыш таго да
заявы належала далучыць
абавязальніцтва, што выкладанне
польскай мовы, гісторыі і
геаграфіі Польшчы, якія не-
абходныя для працы ў школьніцтве
на ашвары ўсёй Рэчы Паспалітай Польскай, а так-
сама на тэрыторыі Наваград-
скага ваяводства (...). Міні-
стэрства не можа жадаць ад
кандыдатаў на курс абавязаль-
ніцтва заніць пасля вяр-
тання пасады ў беларускім
школьніцтве, паколькі значная
частка кандыдатаў на сёня
наогул не працуе ў школьніцтве,
а набіраеца ѿрада
былы настаўнікаў расійскіх
школ, якія па прычыне неда-
статковага ведання беларус-
кай мовы не маглі нават пра-
цаўаць у беларускім школьніцтве" (НАРБ, ф. 883, вол. 1, L. 1).

Паводле дадзеных слу-
жбовай інспекцыі, праведзенай
у 1923 г. па даручэнні прэм'ера
Уладзіслава Сікорскага на
Усходніх Крэсах існавала ў
Віленскім ваяводстве 36 бела-
ruskіх школ, 1 школа ў Нава-

градскім ваяводстве (Сракоў-
скі. 1924, с.15). У сеймавай
справадзачы, якая датычыла
бюджэтнага прэлімінару Мі-
ністэрства рэлігійных вызнан-
няў і грамадскай асветы на
1924 год чытаем, што на тэры-
торыі былой так зв. Сярэдняй
Літвы ёсць 29 беларускіх школ
і 38 беларускіх настаўнікаў
("Natio", nr 3-4: 1927, s.52).

У наступных гадах што-
раз мачней на справы школьніцтва
пачынаючы упłyваў змены, якія
адбываюцца ў палітыкі на-
цыянальных меншасцяў. Цесна
звязаны з цым быў ўтрыманне
школьніцтва на польскай мове.
Дзякуючы зменам у 1921/22
навучальным годзе на агульную
колькасць 50091 настаўнік у дзяржаве
было толькі 297 настаўнікі
беларускі, але і тия не былі
зацверджаны адукацыйнымі
улададмі ("Natio", nr 3-4: 1927,
s.54).

Утрыманне школы
перш за ўсё настаўнікаў падала
на плечы бацькоў, якія былі
абавязаны ўносіць вызначаныя
выплаты, у т.л. так зв. "ссып-
ку", якая - як падае адзін з за-
хаваных дакументаў 1923 г. з
Свяцянскага павету - скла-
дала 12,5 пудоў жыта, 4 пуды
ярыны, 30 пудоў бульбы, 1
пуд тлушчу (НАРБ, ф. 883, вол. 1, спр. 27, л. 305).

Пярчанні ў адносінах да беларускага школьніцтва высоўваліся не толькі падастынкамі нацыянальнай дэмагратыкі. Мажлівасць русіфікацыі і правядзення камуністычных ідэй праз беларускія школы бачылі вучоныя, улады і дзеячы асветы!. Слабое развіццё школьніцтва на беларускай мове, а таксама адсутнасць традыцый і методаў навучання рабілі гэту небяспеку рэальнай. Аднак у тым месцы належыць зазначыць, што польскія адукацыйная ўлады не рабілі ў той вобласці вялікіх выслікай у справе падрыхтоўкі настаўніцкіх кадраў для беларускіх школ, чаго дамагаліся нацыянальная арганізацыя. Адным з пашвёрдзянняў адсутнасці пад-
трымкі для развіцця таго школьніцтва, што вынікала ў т.л. са страху праіншэння ў яго расійскіх настаўнікаў, можа быць ліст Міністэрства рэлігійных вызнанняў і публічнай асветы, накіраваны да старшыні Беларускага камітэту ў справе курсаў для настаўнікаў не польскай нацыянальнасці. Чытаєм у ім у т.л. "Курс для настаўнікаў не польскай нацыянальнасці, якія распа-
наеца ў Кракаве 14 студзеня 1922 г. арганізаваны для тых, хто прагне атрымаць веды польскай мовы, гісторыі і геаграфіі Польшчы, якія не-
абходныя для працы ў школьніцтве, а набіраеца ѿрада
былы настаўнікаў расійскіх
школ, якія па прычыне неда-
статковага ведання беларус-
кай мовы не маглі нават пра-
цаўаць у беларускім школьніцтве" (НАРБ, ф. 883, вол. 1, L. 1).

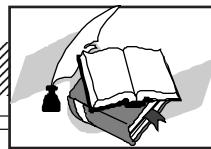
Паводле тых распара-
дженняў у заяве аб канцэнсіі павінен быў утрымоўвацца шэраг абавязкаў, у т.л. ната-
рыяльна заверанае абавязаль-
ніцтва аб матэрыяльнай адказ-
насці за ўтрыманне школы, пасведчанне за маральную
адказнасць, за яе кірунак. А
таксама заключэнне павіннага
лекара, паштэрджанана старас-
там, што школы будынак у
санітарных адносінах прыдатны
для той мэты. Заява павінна
была ўтрымоўвацца таксама
праграму навучання, пералік
падручнікаў, лік класаў, бюд-
жэт школы, характеристыку
асобы кіраўніка з дакладнай
падачай кваліфікацыі, дадзеных
персанальных і довараў дзяр-
жаўнай прыналежнасці, а так-
сама біяграфіі і характеристыкі
настаўнікаў пры их абыватель-
ской беззаганнасці, выдадзеных
старостам. Звыш таго да
заявы належала далучыць
абавязальніцтва, што выкладанне
польскай мовы, гісторыі і
геаграфіі Польшчы, якія не-
абходныя для працы ў школьніцтве,
а набіраеца ѿрада
былы настаўнікаў расійскіх
школ, якія па прычыне неда-
статковага ведання беларус-
кай мовы не маглі нават пра-
цаўаць у беларускім школьніцтве" (НАРБ, ф. 883, вол. 1, L. 1).

Паводле дадзеных слу-
жбовай інспекцыі, праведзенай
у 1923 г. па даручэнні прэм'ера
Уладзіслава Сікорскага на
Усходніх Крэсах існавала ў
Віленскім ваяводстве 36 бела-
ruskіх школ, 1 школа ў Нава-

спр. 18, л. 7).

Як вынікае з далейшай
часткі дакумента, 250 слухачам
курсу адмойлена пасля яго
заканчэння ў працы на Ўсходніх
Крэсах, ім выдзелены пасады
на іншых тэрыторыях у т.л. у
Келецкім ваяводстве. Пра
недахоп падрыхтаваных для
працы на беларускай школе на-
стаўніцкіх кадраў сведчаць
лічбы. У 1921/22 навучальным
годзе на агульную колькасць
50091 настаўнік у дзяржаве
было толькі 297 настаўнікі
беларускі, але і тия не былі
зацверджаны адукацыйнымі
улададмі ("Natio", nr 3-4: 1927,
s.54).

У тым ідэалагічным
кляіце і атмасферы недаверу
нарадзілася Палажэнне, выда-
зеное 31 ліпеня 1924 г., пра
школьніцтва няпольскіх наро-
даў, якое на доўгія гады надало
акрэслены кірунак адукацый-
най палітыцы дзяржаве ў ад-
носінах да нацыянальных мен-
шасцяў. Пярчанні ў адносінах
да беларускага школьніцтва
высоўваліся не толькі падастынкамі
нацыянальных меншасцяў, але
і народамі, якія завяршылі
школьніцтво на беларускай мове
і складалі падрыхтаваныя
для польскай школьніцтва
навучанне. Пярчанні ў адносінах
да беларускага школьніцтва
высоўваліся не толькі падастынкамі
нацыянальных меншасцяў, але
і народамі, якія завяршылі
школьніцтво на беларускай мове
і складалі падрыхтаваныя
для польскай школьніцтва
навучанне. Пярчанні ў адносінах
да беларускага школьніцтва
высоўваліся не толькі падастынкамі
нацыянальных меншасцяў, але
і народамі, якія завяршылі
школьніцтво на беларускай мове
і складалі падрыхтаваныя
для польскай школьніцтва
навучанне. Пярчанні ў адносінах
да беларускага школьніцтва
высоўваліся не толькі падастынкамі
нацыянальных меншасцяў, але
і народамі, якія завяршылі
школьніцтво на беларускай мове
і складалі падрыхтаваныя
для польскай школьніцтва
навучанне. Пярчанні ў адносінах
да беларускага школьніцтва
высоўваліся не толькі падастынкамі
нацыянальных меншасцяў, але
і народамі, якія завяршылі
школьніцтво на беларускай мове
і складалі падрыхтаваныя
для польскай школьніцтва
навучанне. Пярчанн

Выйшаў дзяявіты том Збору твораў Васіля Быкава

Саюз беларускіх пісьменнікаў працягвае ўкладанне і выданне першага ў гісторыі Пойнага збора твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава (1924-2003).

Выйшаў з друку 9 том, які змяшчае кінасцэнары і “Третя ракета”, “Альпійская баллада”, “Западня” (спінэр І. Мартынюка, пры ўдзеле В. Быкава), “Двое вночі”, “Вольчья стая”, “Долгие версты войны”, “Ушедшие в вечность (Обелиск)” (у саўтартарстве з Р. Віктараўым), “Его батальон” (пры ўдзеле А. Карпава), “На

Чорных лядах” (спінэр В. Панамарова, пры ўдзеле В. Быкава).

Творы падающа паводле храналагічнага прынцыпу на мове арыгіналаў: беларускай ці рускай. У “Каментарах” да твораў падающа значныя варыянтныя тэксталагічныя разыходжанні.

Рэдактар 9 тома Пойнага збора твораў Васіля Быкава - Алесь Пашкевіч, укладанне і каментары - Сяргея Шапрана.

Прэсавая служба
СБП.

У Беластроку гаварылі пра лёсы беларусаў Падлесся

Спектакль “Ой, даўно-даўно” і кніга з такай самай назвай, презентацыя Беларускай Хаты і сустрэча з прафесарам Яўгенам Мірановічам. Усё гэта аўяднала агульная тма – лёсы беларусаў Падлесся.

Свае дзвёры адчыніў “Склеп з культурай” пры пачатковай школе № 4 у Беластроку. Як адзначае прафесар Яўген Мірановіч, які стаў госьцем дыскусіі з цыкла “Паговорым пра...”, агульнае для лёсу ўсіх беларусаў Падлесся – гэта вёска і жыщчэ на вёсцы:

Чытаючы ўспаміны і тых, хто быў у бежанстве, і тых, хто жыў у міжваенны перыяд, а таксама ў пасляваенны часы, бачна, што ўсе яны расказваюць пра адно – пра вёску: як жылося, пра гаспадарку, пра

хаты, пра ўсе палітычныя падзеі. Гэта ўсё адбывалася на вёсцы.

У часе іпрэзы прысутныя паглядзелі спектакль “Ой, даўно-даўно”, а таксама маглі

атрымаць кнігу, выдадзеную на яго аснове. Апякункай праекту з’яўляецца настаўніца беларускай мовы Аліна Ваўранюк.

Яна Запольская.

Да 150-годдзя “Мужыцкай праўды”

“Белпошта” першай у Беларусі прыступіла да адзначэння 150-х угодкаў падстанні 1863-64 гг. Днямі выйшаў мастакі канверт, прысвечаны 150-годдзю “Мужыцкай праўды”. На тыльным баку канверта напісаны:

«Мужыцкая праўда» («Muzyskaja prauda») – першая нелегальная беларускамоўная газета. Выдавалася яна ў 1862-1863 гг. на Гродзенскім (апошні нумар, відаць, надрукаваны ў Вільні) Кастусем Каляноўскім разам з паплечнікамі.

Мела невялікі фармат у выглядзе лісткоту і значны тыраж. Друкавалася яна лацінкаю. Усяго выйшла 2 нумароў, кожны з якіх падпісваўся псеўданімам «Яська - гаспадар з-пад Вільні». Распаўсюджвалася яна па ўсёй Беларусі, у Польшчы, Літве, Латвіі. У газете разглядаліся пераважна пытанні зямлі і волі, палітычнай і сацыяльна-еканамічнай няроўнасці, нацыянальной самастойнасці.

Мова «Мужыцкай праўды» глыбока народная, эмакіянальна-вобразная, насычаная фольклорнай сімволікай, мастакімі тропамі. Газета стаяла каля вытокаў публіцыстычнага жанру новай беларускай літаратуры.»

Дзед Талаш у новай экранізацыі

Літаратурны музей Якуба Коласа ў Менску 9 лютага зладзіў творчую сустрэчу са здымачнай групай новай кінакарціны “Талаш”. Супрацоўнікі музея падрыхтавалі экспазіцыю парытэтных выданняў аповесці “Дрыгва” на украінскай, нямечкай і японскай мовах, а таксама выставу фатадымыкай сустроч Я. Коласа з прататыпам аповесці і яго роднымі. Сын Я. Коласа Міхась Канстанцінавіч падпісаў акцёрам кнігі на памяць.

На вечарыне выступілі аўтары карціны і выкананцы галоўных роляў.

4-серыйная стужка “Талаш” выйшла на экраны тэлебачання ў студзені. Фільм зняў на кінастудыі “Беларусьфільм” рэжысёр Сяргей Шульга па матывах аповесці Я. Коласа “Дрыгва”. Ідэю стварэння новай версіі падказаў народны артыст Беларусі Генадзь Мікалаевіч Гарбук.

Правобразам коласаўскага героя быў Васіль Ісакавіч Талаш з Петрыкаўскага раёна. Майстэрскі выкананы галоўную ролю старэйшына і аўтарытэт тэатра ім. Я. Купала Генадзь Гарбук. Гледачы знайшлі яго вонкавае падабенства з героям з вокладак кніг, якія шмат разоў перавыдаваліся. Ін укладу ў образ карэннага палешука мудрасць, рашучасць, перадаў вобразнае маўленне і палескі каларыт.

Акцёр вядомы па ро-

ра Сяргей Шульга, акцёр, кінадокументаліст, з маладых гадоў далучыўся да творчасці Я. Коласа. Пры падрыхтоўцы новага сцэнара ён сустракаўся з малодшым сынам пісьменніка Міхасём Міцкевічам. Матэрыялу было назапашана шмат, яго хапіла і на 8 серыі.

У фільме зняліся Генадзь Аўсянінкаў, Аўгусцін Мілаванава, Зінаіда Зубкова,

вічы, дырэктар сядзібы вадзіла нас па маёнтку, людзі спрыялі здымкам фільма.

Віталь Краўчанка выканану ролю польскага афіцэра Збігнева Длugoшыца. Для ўдзелу ў карціне артыст вывучаў мову ў Інстытуце польскім.

- Я хацеў паказаць свайго героя не толькі вайскоўцам, але і чалавекам, у якога ёсць сэрца і разум. Ен ідзе выконваць сваю місію па загадзе свайго дзядзькі Асмалоўскага, не па сваім жаданні, ён бярэ ўдзел у вайсковых падзеях. Есць сцэна, дзе ён кажа Сцяпану: “Мувь па-свойму, разумем”. Гэта значыць: “Ты паважаеш мяне, я паважаю цябе і тваю мову”. Сусідаванне на адной тэрыторыі людзей розных нацыянальнасцей падкрэсліва, што людзі не хацелі гэтай вайны.

- Вельмі прыемна, што з вуснай герояў гучыць сакавітая беларуская мова, - распавяла пра свае уражанні ад прагляду карціны кандыдат геолага-мінералагічных навук Р.А. Зінава. Як цудоўна адлюстравана ў карціне прырода Палесскага краю! Мне даводзілася бываць у геалагічных экспедыціях ў 70-я гады ў тых мясцінах. Мы наведвалі вёску Навасёлкі, сустракаліся з роднымі дзеда Талаша. Потым яе перайменавалі ў Талашоўку.

Э. Оліна.

На здымках: Кадры з фільма “Талаш”, на здымачнай пляцоўцы.

Краязнаўчая сустрэча ў Віцебску

У рамках падрыхтоўкі да рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Сучасны стан беларускага краязнаўства і валанцёрскі рух” у Віцебску адбылася сустрэча старшыні ТБМ Алега Трушава з краязнаўцамі з Віцебска, Гарадка, Докшиц, Бешанковічай. На жаль віцебскія ўлады не дазволілі правядзенне сустрэчы ў Віцебскім

абласным музеі, таму не ўсе ахвотны дабраліся да новага адраса.

Падчас сустрэчы з цікавымі дакладамі пра стварэнне і дзеяннісць Віцебскай абласной рэстаўрацыйнай майстэрні выступіў Іосіф Навумчык.

Пра гісторыю Віцебскай абласной арганізацыі Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, а таксама

Старшыня ТБМ Алег Трушав распавёў пра краязнаўчую канферэнцыю, якая адбудзеца ў Менску.

Былі раздадзены календары з выявамі помнікаў Віцебска, выдадзеныя ТБМ, і нумары газеты “Наша слова”.

Наші кар.

Валер Санько
**Звіняць жаўрукі ў
 Чарнобыльскім небе**
**Фрагменты з
 дакументальнага рамана**

(Заканчэнне. Пачатак у
 папяр. нумарах.)

Спінены чаўцверты блок ці працуець астатнія блокі, ужо неістотна. Саркафаг, разлічаны максімум на трыццаць гадоў надзеінай працы, дачасна стаў старынью. Раней ён таксама быў з хібамі. У 1986 годзе яго рабілі са звычайнай савецкай усярэдненай якасцю, плюс — на хуткую руку, не ўсюды прытырмліваліся будаўніцкіх нормаў. Удалыя савецкія будаўнікі ўдала пакінулі на саркафагу амаль дзве тысячы патрэбных і непатрэбных адтулінаў і дзіркаў, з гадамі іх нашмат зменшылі.

Цяпер за аў'ектам “Укрыцце” штодня назіраюць людзі і прыборы, яго старанна рамантуюць. Пераўтварэнне яго ў экалагічна-бяспечную сістэму ідзе ад 1986 года. Трыццаць краін Еўропы і Амерыкі ўзялі на сябе абавязцельства, да сакавіка 2007 года усе працы па бяспечнай саркафагу будуть прафинансаваныя, закончаныя.

Непрафінансаваныя, незакончаныя. Стан аў'екта з гадамі не паляпшаецца. Болей за тое, магчыма абрушэнне ўсёй пабудовы. Радыяцыйны пыл, аднаго яго на сценах саркафагу калі дзевяці тон, выпадзе на тры брацкія славянскія краіны, Еўропу, Амерыку. Устанбурыца, рване закапанае паліва — не стане жывога на планеце.

Аператыўнага поўнага фінансавання фактычна амаль няма. На канец 2010 года кошт будаўніцтва ацэнваецца ў 870 мільёнаў ёура.

Шкадавалі грошай пры ўзвядзенні ЧАЭС — выплацілі нашмат-нашмат болей пры ліквідацыі наступствів аварыі. Пашкадуюць сродкі на аператыўнае ўзвядзенне новага ўкрыцця — распляцяцца людзі ў мільёны разоў большымі праклёнамі, болем, фінансамі. (Ком. правда в Бел., 21.10.2010 г.)

Дакуль чакаць яснасці, пытаецца Раман Кавалёў у прыяцеляў з першага і другога з'ездоў ліквідатораў. Адказу не чуе. Ніхто не можа праясніц сітуацыю. Хаця ўсе ўсэніровілі: калі ўхне новая катастрофа, будзе Армагедон, знікне ўсё.

— Няўжо Еўропа і сусветная цывілізацыя яшчэ неіснуе? — з гэтым пытаннем ходзіць Раман Кавалёў аднойнай групкі кампанейцаў ліквідатораў да другой.

— Табе не здаецца, што паўтараешся некалькі разоў. Казаў пра гэтыя тоны на ліквідатарскіх працах, на першым сходзе ліквідатораў, пасля. Сёння зноў тое ж.

— У кожнага свая доля.

Пра тоны выкінутага, забетанаванага і навіслага на аbstаляванні паліва першымі крычалі Лягаса, Барысюк, Люцко, Канопліч, Мікітчанковіч... Усіх настаўнік Кавалёў не ўзгадвае, не можа ўзгадаць. Яму не зразумела, чаму пра ясным яснае павінен клапатаць ён, шараговы беларускі ліквідатар, і асобная ўкраінскія, рускія і беларускія навукоўцы, а ўрады єўрапейскіх дзяржаў гэта як не з'яўляюць? У ЗША і Кітаі мнóstva відушчых специялістў па многіх пытаннях і проблемах свету. А тут усе аслеплі. Дарэмна наймагутныя краіны свету не бачыць працягу мажлівага чарнобыльскага жаўрукі.

— Трэба не рамантаваць стары саркафаг, а новае ўкрыцце ўзводзіць. Другога выйсця няма, — прамаўляе Раман Кавалёў у любой варгтай кампаніі, пры выпадковай сустэрчы з прыяцелем.

— Нам гэта мовіш? — азываецца той, уторыць другі, трэці.

— Усім.

— Мы таксама тое ж даводзім, — на другім канцы Беларусі паўтараюць слова Рамана Кавалёва Ігар Бадановіч, Аляксей Бялько. — Нікому нашыя веды і доказы не патрэбныя. У Беларусі і ў Еўропе ўсе маленкія. Як некалі ў сэсесэр.

— У Еўропе не маленькая, разумеюць. На пасля праблему адкладваюць.

— У Еўропе і Амерыцы многія навучыліся пасавецку працаўць, яно так, — ужо не смяюцца, горка канстытуцый беларускія ліквідатары. — Баяцца трэба, каб гэтае “пасля-пасля” бокам не вылезла. Усяму свету.

Святасць славянскага плачу вызвоніваецца ў словах і думках беларускага настаўніка Рамана Кавалёва. Краінам Еўропы трэба баяцца, каб пакуль слоўнае горкае Чарнобыльства не стала ўсеагульным плачам, сцяною плачу для ўсяго свету.

А так можа быць, калі ухне з Чарнобыля сусветны Армагедон.

Маліцца людзі самі, пакуль можаце самастойніць — паасобку і ў цэлым. Бо будзене маліцца з мёртвымі, уваскрасльымі і неўбаскрэльымі. Калі ў светапрастаўленні будзе важыцца не лёс асобнага чалавека, роду, нацыі, калі будзе ацінівацца на вагах планетарнасці нават не чалавецтва — усё жывое на планеце.

Размова са старым шляхціцам

(Распавядае **Хруль Іосіф Іосіфавіч**, 1929 г. н., запісана на Вялікадзень 2010 г., працягласць запісу каля 3 гадзін. Запісаў, апрацаваў, пракаментаваў і напісаў уводны артыкул **Леанід Лаўрэнш**.)

(Заканчэнне. Пачатак у папяр. нумарах.)

Пра вайну

- **Ну а як было пасля 1939 г.?**

- Хадзілі мы ў вясковую школу, ужо за першымі саветамі, і быў настаўнік адзін. Іван Іванавіч Ціханаў, яму было толькі 18 гадоў. Ен такі быў, яўна і не адданы саветам, але і не мог ён сам нештта сказаць супраць. Ен мяне адзін раз паклікаў, і кажа: “Перадай бацькам, што вы павінны адсюль з’ехаць”. І не папярэджваў мяне, каб нікому не казаў, сказаў гэтыя слова і ўсё.

- **Які гэта быў год?**

- 40-вы. Я прыйшоў дахаты і гавару маці, вось так і так. А там быў дзве дзяўчыны, Вільбік такія, побач жылі калі школы. І ён іх там наведаў пастаянна, сябраваў з імі. Маці сустэрліася з імі, і гаворыць: “У мяне ёсьць прадчуванне, што нам тут не месца”. Старэйшая з Вільбікаў кажа: “Гэта так, пастараіцесь, у Сібіры там таксама не соладка”, — але, адкуль што, не сказаў. І мы з’ехаі.

- **Куды?**

- З’ехаі пад Ліду, на хутар Надзея, калі Бялевіч, яшчэ мы выратавалі 4 каровы, некалькі авечак і каня. І тут мы затрымаліся. А сусед наш, Уладзіслаў Гейштафт застаўся, яго з сям’ёй вывезлі ў Казахстан, там ён і памёр, а жонка з сынам пасля вайны вярнулася і адразу з’ехаі ў Польшу.

- **Чый быў хутар?**

- Сястры бацькі. Гэта было недзе на Каляды 40-га года і працягнулася да немца. А я летам захварэў запаленнем. Паспаў на зямлі. І пад раніцу я ўжо расхварэўся сур’ёна. А на досвітку нейкі гул. Адны кажуць, што вучэнні, ці нешта яшчэ. А потым прыходзіць цётка, бацькавая сястра, мая хрышчона, і гаворыць: “Ліда гаўрыць!”. А акрамя Ліды яны пасажырскі цягнік разблі, вось тут на пераезде ў канцы Сувальскай. Цягнік спыніўся ў лесе, калі Малэйкаўшчыны, калі станцыю бамблі, а потым, як закончылі, рушыў наперад, але з’явіўся адзін самалёт, і ён гэты цягнік двумя заходамі разблі ўшчэнт. Потым ляжалі толькі каркасы згарэўшага цягніка. Тады людзей (чалавек 40) пахавалі на тэрыторыі бальніцы. Між іншымі ехала Маладзечанская футбольная каманда ў Беласток, гуляць.

- **А дзе на тэрыторыі бальніцы?**

- Зараз перанеслі, простила на гэтым месцы стаіць нейкі корпус.

- **А што яшчэ пра 22 чэрвеня?**

- Зараз перанеслі, простила на гэтым месцы стаіць нейкі корпус.

- **А што яшчэ пра 22 чэрвеня?**

- Зараз перанеслі, простила на гэтым месцы стаіць нейкі корпус.

- **А што яшчэ пра 22 чэрвеня?**

- Зараз перанеслі, простила на гэтым месцы стаіць нейкі корпус.

- **А што яшчэ пра 22 чэрвеня?**

- Сёе-тос памятаю. Мяне прывезлі ў Ліду ў бальніцу.

А ўжо вайна. І дзіцячая бальніца была насупраць старой паліклінікі, там у корпусе зараз аналізы прымаюць. І ў двары паставілі. Я ляжаў на возе, а нямецкі самалёт Сувальскую бамблі. Яны яе не бамблі, яны яе палілі. Кідалі нешта, гаварылі — на бруку гарэла. Але касцёлы ўцалелі адрова. А так увесь цэнтр згарэў. І я ляжаў і глядзеў, нікага страху, бо тэмпература высока, а самалёты ныраюць толькі раз за разам — УХ! УХ! І полыма!

- **Шмат было самалётаў?**

- Яны неяк кругам адходзілі над горадам, некалькі штук іх было, можа з тры. Мне здаецца, што яны былі з адным матарам. Потым мяне адсюль паперлі канём у Жырмуны. Там бальніца была, за касцёлам, там дзе дом ксяндзўскі. А там быў яўрэй галоўны лекар, ён некалі працаўаў у Радуні.

- **У Лідзе ўжо не маглі дапамагчы?**

- Ліда ўжо згарэла. Усё расстраслося. Прыехалі ў Жырмуны, і гэты лекар мяне пакінуў у бальніцы. Яны пакінулі толькі тых, каго траба лячыць і чакалі, чым што скончыцца. Мяне пратрымаў ён да чацвярга, справа пайшла на папраўку. І мы ўжо ў першых днях ліпеня прыехалі дадому — у Воўкавічы. Паспелі пасадаць невялікі кавалачак бульбы, і гэта бульба паспела вырасці і нас выратавала, з паўтоны на капалі. Ну і быў 4 каровы, а гэта ўжо нешта!

- **Ваша зямля была кінутая ў гэты год?**

- Сельсавет некаму бярог нашы сенакосы, а ворная зямля была кінутая. Сусед гаварыў, што яны пробавалі дзяліць. Прыехалі з сельсавета і сказаў: “Табе па гэты камень, а табе па гэты камень”. Калі пасеялі, мужчыны сабраліся і вырашылі: “Э-э, гэта не даўгавечны раздзел, і не ўзялі”. Так што было дзе каровы пасвіць. А авечкі пакралі адступаючыя чырвоныя часткі. А што, 5 000 арміі стаяла за 2 км ад нас, у лесе, бліжэй да Радуні. Калі ўцяклі, штук 15 зенітак засталіся. І потым увесь ліпень цягнік падышаўся акружэнцы. Свае коні яны ўсе з’елі. Яны за Гудамі хацелі шашэйную дарогу на Вільню перайсці. І тут іх разблі, яны рассыпаліся. Каравы мы схавалі ў альшыну, а авечкі ноччу ў нас забралі. Людзі ж галодныя і гінуўшыя. Але зіму пражылі не так ужо і цяжка. З хлебам было цяжкавата.

- **А ў вайну што было ў гімназіі гарадской?**

- Гэйткі — камісарыт, гарадская управа была. Сцяг немецкі вісেў.

- **А не бел-чырвонабелы?**

- Не, нямецкі. Тут недзе была палітычная паліцыя беларуская, у раёне дзе зараз ЗАГС ці санстанцыя, недзе тут, у гэтых доміках. Як іх назвалі... у белых пінжаках яны хадзілі, такія хлопцы... беларусы.

- **А чым яны займаўся?**

- Даўшы, не ведаю, не казалі пра іх. Мясцовыя яны былі. Яны тут асабліва вялікай ролі не ігралі.

- **Пра АК**

- **А што вы можаце сказаць пра АК?**

- Адправілі мяне нешта завесці гэтым белым партызанам, АК-аўцам, дарослага можа пасылаць не хацелі, а хлапчика падсунулі. Я і пасеялі. Знайшоў ўсё, што трэба было ў гэты Нацкай пушчы, у раёне Салтанішак.

- **Нацкая пушча — 29-та жу Наці?**

- Так, Нац, былі Лідскі павет, зараз у Літве... І я там знайшоў іх, знайшоў цэлы атрад.

- **У Лесе?**

- Не, у маёнтку. Забыў назну. Калі б што, дык знайшоў бы, а назну забыў... Прывёз я звычайнія рэчы — посуд, мяшок тытунью ў пакетах, нейкую вонратку, харчи, нейкія яшчэ рэчы... Я знай

СНІЛАСЯ ЗІМА...

Падаюць сняжынкі –
дыменты-росы,
Падаюць, бялюткі,
за майм вакном...
Расчасалі вішні
шоўкавыя косы
І ўранілі долу
снегавыя вянок.
Дзесяць у прасторах
празвінелі бомы,
Дацвілі пляштскі
нечас тугі...
І здаеща – зноўку
еду я дадому
Пераведаць родных,
блізкіх, дарагіх.
Адхінае вечар
тонкія мярэжы,
На вакне альвасы
дагарэлі ў сне.
А ў душы
квяцістасць
і такая свежасць,
І з вачэй усмешкі
сыплюща на снег.

Зноў зіма паслала
снежныя кілімы,
Зажурыла беллю
паплавы-лугі...
І прыходзіць радасць
у красе маўклівай.
Адплываюць хвілі
смутку і тугі...
А сняжынкі сеюць
кволую імглістасць,
Падаюць, бялюткі,
за майм вакном.
І цвіце на вішнях
снежная
ўрачыстасць,
Сцелецца на скронях
перед раннім сном.
Хочацца навеяць
казкі-таямніцы
Гукамі мелодый,
радасцю без слоў.
І застылі сцені
ў маёй святліцы,
Засынаю... Сніца
роднае сяло.

Даў яму зноў, яна зноў удвая.
Збегліся людзі, мы золата шиарым,
Хто з нас дасць болей, даёмы шукаем.
Стыд нам! Ужо далі ўсе, што мелі пакункі.
Людзі лаюць хлапца: "Аддай ім,
жартунчык!"
"Аддам, - кажа хлопец, - ежэлі жалка."
Але назад прыняць мы ўжо не хацелі,
Постаць жагнала мянэ рукой белай.
Потым слонца ўзышло, снег не згінуў,
Але, як птах белы, скрыды развінуў
І паліцеў; усё неба адкрылася,
А наваколле цёплым блакітам зрабілася.
Учӯ пах Італіі, руж і язміну,
Ружай пахнула гара Палятыну.

Усталала, як заўжды, на досвітку, а ў душы
гучыць Паўлюкоў спеў. Але заміж ягонаі
радасці ды ўрачыстасці маё сэрца працінаюць
моцны несупынны боль і трывога... Адкуль
яны?.. За вакном, хоць і не падалі сняжынкі, ды
ляжаў снег, быў марозік, і ўвесь той дзень стаяла
зіма.

Памкнулася прагнаць трывогу і сці-
шыць боль, але дамаглася адваротнага, бо пачула
нават гукі рэкаму. Я ўжо ведала, што гэты
боль – не асабістая з'ява, і пры даследаванні
ягонаі прычыны трэба ўжыць сінтаз, глубока
ўзараўшы векавую, ды амаль што некранутую
ніву. А ў туго раницу я сабралася і рушыла,
вось так з болем і трывогай, у далёкую дарогу,
ужо ведаючы, якая праца, падобная да немін-
чай выратавальнай аперациі, чакае мянэ
наперадзе.

"*Nas, ap'яnelых ад любові да вёскі,
вылучвалі па аднаму*", - напіша Ларыса Геніош
у сваёй *Словедзі*. Паўлюку Трусу, як і Максіму
Багдановічу, пашчасціла толькі ўтым, што яны
сышлі маладымі, так што да іх не дацигнулася
хцівая рука бязлітасных інквізітараў XX
стагоддзя, і яны пакінулі нам і сваю Радасць, і
Ўрачыстасць. Радасцю і Ўрачыстасцю мы
зможам выпраставаць сабе Шлях і рушыць па
ім да Новай Літвы. Толькі трэба сабраць новых,
дзіўных, тых, якія разумеюць Радасць і
Ўрачыстасць; сабраць і ўз'яднаць Радасцю і
Ўрачыстасцю.

Адам Міцкевіч

СНІЛАСЯ ЗІМА...

*Меў сон у Дрэздане 1832, марта 23,
каторы цёмны і для мянэ незразумелы.*

Устаўши, запісаў вершам. Зара,
1840, перапісваю для памяці.

Снілася зіма, быццам бег я па снезе,
За працэсіяй у доўгім шарэзе.
Нібыта ідзём мы на бераг Ярдану,
І згары пагалоска: "Хвала Пану!
Спакой тром каралям, люд! да Ярдану!"

Людзі абок мянэ ўшлі двумя радамі,
Старцы, кабеты і дзеці ў пары.

Тыя, што справа, ішлі ў белых строях;
Тыя, што злева - ў жалобных апонах,
Са свечкамі ўшлі і трымалі іх к долу
Полымен.

Свечкі гарэлі, як золата стрэлаў.

А хто без святла ўшлі, што па правіцы,
Кожны нёс кветкі ў руцэ замест свечачу.
Зірнуй на твары, і шмат мін знаёмых,
Злякаўся, бо ўсе, як скала, нерухомы.
Потым справа выходзіць асоба адна,
Праз заслону свецяцца вочы яе давідна.
Стала пры мне. Потым выбег хлапчына
І заклінае падаць хоць грашыну
Дзеля айца. Даў яму гроши, а яна - удвая.

*Вершы гэтая былі пісаны як
прыходзілі, без намыслу і направак.
(Задувагі Паэты)*

Пераклад зроблены Ганнай Матусевіч
13 – 16.03.00 г. на начных дзяжурствах вар-
таўніка ў школе № 1.

Дык вось адкуль ідуць мой боль і мая
трывога! У Міцкевічавым "Сне" таксама
пададзены малюнак зімы, але зусім іншы. Ідзе
працэсія па снезе да Ярдану. Працэсія падзелена
на правых, Ясных, бо яны ішлі ў белых строях,
і левых, Цёмных, бо гэтыя ішлі ў жалобных
апонах. І Ясныя, і Цёмныя, пізун ўсе яны
шукаюць адказу на пастаўлене спрадвеку

перад кожным пытаннем: QUO VADIS? І гэтае
шуканне падобнае да засироджанай працы, але
хутчэй да працяглай, зацятай бітвы, дзе адзін
бок упарта не прызнае другога, бо твары як
скала нерухомы. Нібыта яны не могуць рас-
кідвацца на дробязі, калі перад імі стаіць такое
вельчнае пытанне! Калі гэта – урачыстасць, дык
яна надуманая, вонкавая, чыста фармальная:
проста ідзе працэсія з кветкамі ды свечкамі. Тут
ані ніяма Жывой Урачыстасці Души, якая проста
шугае з Паўлюковага вершу, так што здаецца
адна яна жыве ў ім, з'яўляеца галоўнаю
герайню гэтага твору. Абвода вершы толькі на
пачатку перагукаюцца словамі аб зіме, на
гэтым іхнія фармальнае падабенства і скан-
чаеца. Пачаўся Ўрачыстасцю, ёю ж і закан-
чаеца Паўлюкоў верш, як жыццё ў Максіма:
У краіне светлай, дзе я ўміраю... Узор, эталон,
да якога нам усім трэба імкніцца: адыходзячы,
знайсці ў сабе сілы выправіць прывітанне тым,
хто застаецца. Цераз Міцкевічаву "Сон" дадзена
прапоцтва для нашага люду. Паэта нёс на сабе
цяжар адказнасці за Літву, пазізія гэтага хрыс-
ціянскага містыка фармавала сведамасць
ліцвінаў, таму Бог яго і выбраў у Носітвы Духу
Нашае Зямлі.

Але вернемся да Міцкевічавага "Сну".
Дзякую, любы Адаме, за тое, што з праудзівай
пабожнасцю, як праудзівай паэта, запісаў Ты
Боскі Дар вершам, ды яшчэ і ярлык цёмны і
незразумелы да яго прычапу. А гэта – для таго,
каб цёмныя ды хціўныя не кідаліся да верша, як
той певень да перавага зерня. Ды вось настаў
Час апратаваць праудзівія каштоўнасці ад пылу і
брudu, узняць іх з цёмнага падзямелля на
паверхню, да Свялага.

Нарэшце з правага боку выходитці
Жанчына, становіца пры Паэту, за ёй выбягае
хлопчык, які жабруе гроши. І тут ужо пра-
даюць мёртвяя маскі нерухомасці на тварах,
зникне штучная форма працэсіі, пачынаюцца
жывыя дзеі жыцця. Так у Міцкевічавым "Сне"
ўсё адбываецца як у жыцці. Уяўленне ёсьць
наступствы назапашвання досведу з мінульых
жыццяў. І гэта дастаткова ведама пра творчое
ўяўленне паэта. Але можа быць вельчэннае
назапашванне, і ўсё-такі заміж уяўлення
праявіцца толькі юрлівасць ды раздражнё-
насць. І тут трэба сцвердзіць, што не можа
ўтварыцца ўяўленне без сэрца. Таму будуць
творцамі тых, хто мудра спалучаюць назапаш-
ванні са з'явай вагнёу сэрца. І гэтае мудрае
спалучэнне прысутнічае ў Нашага Паэту. У
змене грубай форме цёмнага і незразумелага
сну Ен здолеў захаваць для нас сакральнасць,
святасць, тое, на чым мы цяпер можам паўстаць
як нація.

Дык вось ад чаго мой боль! Балела сэрца
за тых наўных дзяцей, якія са сваімі прыгожымі,
урачыстымі вершамі рынуліся ў вялікі і гэткі
драпежны свет, дзе палююць на чысціню і
святасць, метадычна, з разлікам і вялікім
спрытам адстрэльваюць Красу і Ўрачыстасць.
У вершы супраціпастаўляюцца мужчынскі і
жаночы пачаткі, і жанчына па сваіх ахвярнасці,
творчым патэнцыялем выпярэджвае мужчыну.
Хлопчык-жабрак правакуе даць яму гроши, і
тут пачынаеца нібыта спаборніцтва між Паэтом
і Жанчынай за тое, хто болей падаць даёмы.

...Перакладала, расшыфровала Міцкевічаву "Сон" у 2000-м годзе, запёршыся ў школе на начных дзяжурствах вартаўніка. Цяпер вось, у 2012-м, прапаўляю памылкі, сінтэзују даўнейшыя запісы... Можа стануцца яны літара-
турно-думкаю вольнага чалавека... Я спатыкалася аб словамі "міласціна", "падачка",
"падача", "дачка". Нешта чужароднае, грубае,
зняважлівае, двухсэнсоўнае прысутнічае ў іх. А тут жа Сам Адам Міцкевіч, як Сама Духовасць!
Вось сам Ен і падказаў мін зэты наватвор. Даёма – гэта дар, ахвяраванне, тое, што чалавек сведама
дае меншаму за сябе, і таму ад гэтага духовага дару прыгажэ свет. Але гэтае слова можна
зразумець і шырэй: невычэрпны чыстыя выток,
крыніца. Я ўжыла ўласны наватвор, калі тлумачыла Кіч: податель жывой воды – даёма
жывой вады (верш 327). Але прапаўдзе Жанчына не спаборнічае з Паэтом. Проста ёй
болей дадзена, таму яна больш аддае жабраку.

На развітанне постаць жагнала мянэ рукой
белай – на далёкую дарогу, на Дабро Агульнае,
на Дабро ўсяго нашага народу.

Далей, як наступствы гэтай духовай
аддачы-дәёмы, паўстаюць змены ў прыродзе:
Потым слонца ўзышло, снег не згінуў,
Але, як птах белы, скрылды развінуў
І паліцеў; учӯ неба адкрылася,
А наваколле цёплым блакітам зрабілася.
Учӯ пах Італіі, руж і язміну,
Ружай пахнула гара Палятыну.
З'явілася Эва...

Сказана: чалавеку патрэбныя знаёмыя
вобразы, тым больш яны патрэбныя Паэту.
Тады, у 2000-м, перакладаючы Верш, я
ня ведала, што за імем Эвы стаіць канкрэтны
вобраз знаёмы Паэту – Гэнрыкеты Эвы
Анквічоўны, ягонай правадніцы па Рыме. Але
зноў жа сказана: чым шырой зразумеем, тым
лепш. Жахліва, калі мы, наблізіўшыся да
вельчэннай духовай з'явы, даследуем яе не
духовымі зрокам, не сэрцам, але ўжываем мерку
антэкарскіх вагаў ды бязлітасны скальпель
цэнзара, дазваляючы яму адціць вольную
думку, скалечыць ды прыгнобіць яе да ўзроўню
натоўпу. Я перакладала Міцкевічаву "Сон"
найперш для сябе і сведамасцю мне блізкіх.
Вобраз Эвы, блізкі Адаму Міцкевічу, уяўляўся
мне набліжаным да той першынай Эвы, калі,
дзякуючы жаночай інтуїцы, чалавек прыйшоў
да пераадolenня стыхійных сілаў прыроды.
Чалавек без праудзівасця, той, які жыве ў
прадузівасці будучыні, прапаўдзе ўжо стварае
будучыні і тым самым ладкую навакольны съёт.
Менавіта гэткім чалавекам і быў Адам Міцкевіч.
Ен змог адчыніць і пашырыць сваю сведамасць,
змог адкуваць сябе, каб праудзіць самастой-
ную думку; найгaloўнейшыя – Ен быў цалкам
адданы ідэі вольнасці для свайго люду, для
Літвы, таму Бог і абраў яго ў якасці асяродку,
на які лъга памкнуць плынь. Паэту ахопліваў
вір пачуцця, якія "н так высока і прыгожа ўмей-
выказаць вершам. У вершы *Снілася зіма...*
выразна паказаная выпераджальная роля
жанчыны, тое, чаму належыць з'яўліца ў
будучыні. І тая зямная жанчына, якая вяла паэту
па Рыме, ператвараеца ў духовое жаноче
аблічча Той, якая вядзе па жыцці.
Потым убачыў я ластаўку ў лёце,
Ляцела за ёй як бы войска чарноты...

Тое войска чарноты, якое ўзначаліла Эва,
перакінуўшыся ў ластаўку, нагадвае Паспалітае
Рушанне на Літве. Дзеля здабыць вольнасці
патрэбныя духовыя якасці і з боку простага
люду – патрэбныя давер і ўсведамленне сваёй
моцы.

*I прыпомніў я раптам базерсты,
Хвілі пустоты, запады шаленства.
I чулае сэрца на часткі раздзёрта было,
Што ані кахання, ні неба не варта яно.*

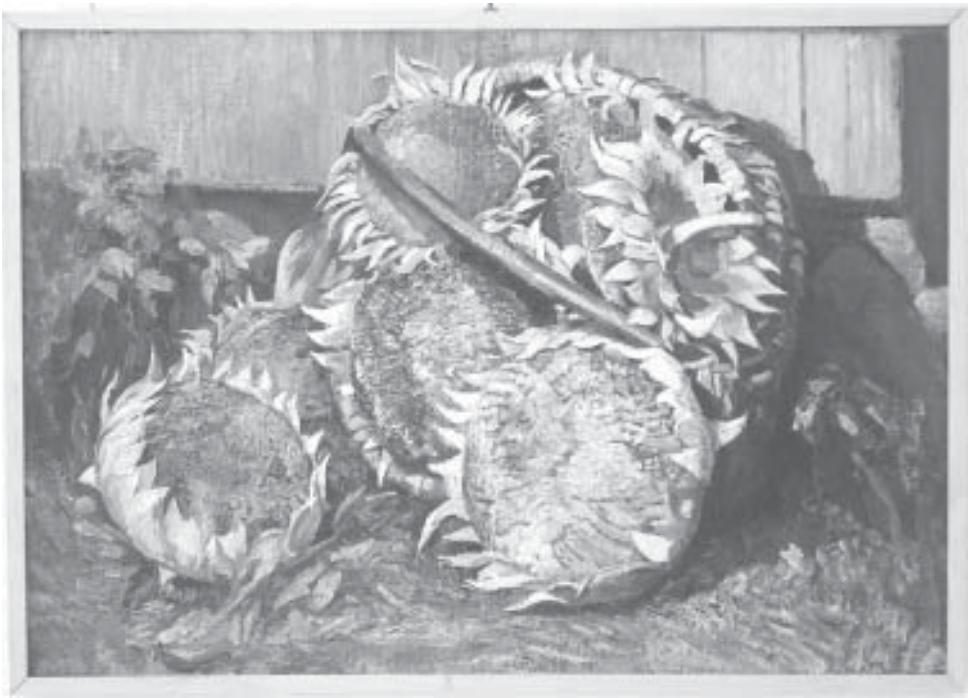
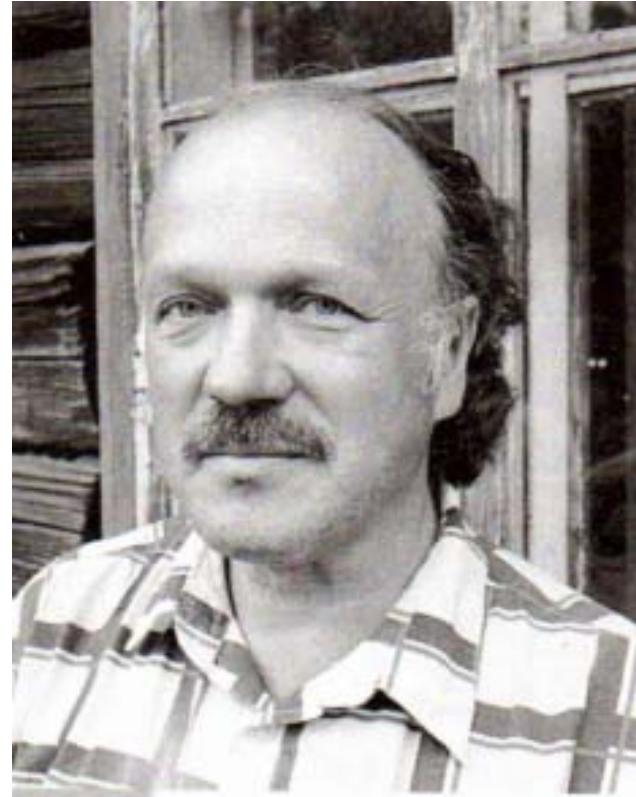
Тут выказаны пачуці шкадавання,
бolio аж да слёз, з якімі Паэта прачынаеца на
яве. Можа тут цераз аднаго мужчыну адбы-
ваецца ўсведамленне сваёй віны перад жанчынай
за спрадвечную знявагу ды ўціск. Усведамленне
віны за ўесь мужчынскі род. Светабудова ж
трымаеца менавіта на раўнавазе двух пачаткаў –
мужчынскага і жаночага. Новая эпоха, якую
рыхтаваў Адам Міцкевіч, ужо настала, і яна
патрабуе новага духовага ўсведамлення. Новая
эпоха павінна выявіць асабітную пашану Матцы
Сусвету, альбо жаночаму пачатку. І як за
суворай зімою прыходзіць пекная вясна, гэдак
жа натуральна ў нашым грамадстве мусяць
адбыцца духовыя змены. На дварэ цяпер стаіць

Вольны прастор беларускага краявіду

*“Зялёны лес,
свято нябес і воды,
Свет таямніц
і казак мудры ўрок...”
Рыгор Барадулін.*

Уладзімір Сулкоўскі – тонкі майстру пейзажу. Творца нарадзіўся 19 ліпеня 1950 г. ў Берасці, скончыў Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут, выкладаў у школе-інтэрнате па музыцы і ваяўленчаму мастацтву імя Ахрэмчыка з 1974 па 1981 год. З 70-ых гадоў ён працуе ў станковым жывапісе, ўдзельнічае ў выставах з 1972 году. Персанальная юбілейная выставка да 60-годдзя аўтара “Проста жывапіс” дэманструеца ў Палацы мастацтва ў Менску. На выставе можна ўбачыць партрэты С. Сокала-ва-Воюша, Янкі Купалы, В. Дуніна-Марцінкевіча.

- Уладзімір Сулкоўскі – мастак не толькі вельмі цікавы, але і сур’ёзны, удумлівы

1974 годзе спадар Уладзімір падзяліўся ідэяй з Данілам Канстанцінавічам Міцкевічам. Праз 2 гады ён прыйшоў на

персанальную выставу, прысвечаную творчасці Коласа.

Паспрыяла сяброўства з паэтам Генадзем Тумашам, многа дало знаёмства з братам і сёстрамі Коласа: дзядзькам Юзікам ўдзельнікам Маню і ўдзельнікам Аленой. Падарожжы з дзядзькам Юзікам былі поўнымі адкрыццяў: ён паказаў знакамітыва дубы ў Бервянцы, дэкламаваў усё, што напісана Якубам Коласам пра гэтую мясціну.

У 1986 годзе У. Сулкоўскі пачаў працу, якая доўжылася трох гадоў. Быў створаны партрэт карціна.

Кожны прыезд у чароўныя мясціны быў вяртаннем да блізкіх з дзяцінства образаў, дзе хадзіў сам пясняр, дзе нараджаліся неўміручыя радкі яго паэзіі.

Падзяліца адчуваннем еднасці з роднай зямлёй мастак марыў з племініцамі.

Уладзімір Якаўлевіч стварыў серыю палотнаў, прысвечаных разным рэгіёнам Беларусі, у тым ліку нізку твораў “Радзіма Якуба Коласа”, выдаў паштоўкі з відамі мясцін. Творы Ул. Сулкоўскага ўвайшли ў падручнікі па беларускай літаратуры для 4, 5, 6 класаў, у выданні, прысвечаным Якубу Коласу.

У 2007 годзе ён падрыхтаваў ілюстраціі да дзіцячых выданняў пра жыццёві лёс нашых класікаў. Кнігі атры-

маліся займальнікі для дзетак, малюнкі – прыцягальныкі, яны абуджаюць фантазію, пераносяць на сунічныя лісныя паліянкі калі Нёмана, у Ласток, у Мікалаеўскую сядзібу.

Пад кожны малюнак пісменнік складаў даступны па ўзросце тэкст.

Серыя ілюстрацый была створана да кнігі В.Д. Марцінкевіча “Апавяданне ў малюнках”.

Спадар Уладзімір з захапленнем малюваў на пленэрах на радзіме В. Быкова ў Бычках. Там на ўлонні прыроды быў створаны партрэт народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна. “Ні перадаў усю чалавечую моц натуры, цвёрдую волю і паказаў яго на фоне неба і блокаў - духоўных образаў”.

Уладзімір Якаўлевіч выкладае ў Педагагічным універсітэце імя Танка на факультэце эстэтычнай адукацыі, дзе займаюцца 156 студэнтаў (80-на завочным).

- Прыемна, што на завочнае аддзяленне да нас прыязджаюць вучыцы дарослыя людзі, які працуецаў у галіне культуры і адукацыі з рэгіёнаў, - кажа педагог. - Яны засвойваюць розныя тэхнікі дэкаратыўна-прыкладнай творчасці, працуяць з саломкай, вывучаюць народны касцюм, пішуць якансныя дыпломы, вывучаюць дадому з разнастайнымі навыкамі і ўзорамі.

Дачка спадара Уладзі-

і адказны, кожная праца якога - цэлая сімфонія, - адзначаў яго калега, кіраўнік суполкі “Пагоні” Генадзь Драздоў.

З жывапісцам XIX-XX стагоддзя творцу блізкі В. Бялыніцкі-Біруля, Ф. Рушчыц, К. Цвірка, Тарасікаў.

Выдатна валодае майстру дарам адлюстравання на палотнах святла і вады. Серыя карцінаў прысвечана прыроднаму багаццю Беларусі: “Возера Гародна”, “Мой бераг родны”, “Возера Снуды”. Лецішча спадара Уладзіміра знаходзіцца на Блакітных азёрах, у вёсцы мастакоў. З яго вокнаў ён назіраў і пісаў запаветнае возера Балдук у Мядзельскім раёне. Вада ў ім мае асаблівые свойствы і колер.

Цудоўнае ўражанне пакідаюць карціны “Яблынка”, “Май”, “Вяргіні”.

Лініі ў карцінах блізкія прыродным формам галінкам, траў, лісцяў, што надае вобразам аб’ём і жывую непаўторнасць. Любоўным позіркам упоўлены дубы, багатыя лістотай, раскідзістыя ліпі, вербы ў затоках ручаяў.

Натуральнасць пейзажу, напоўненага свежымі паветрами, сузіранне блакіту вады надае гаючыя сілы гледачам.

Нацюрморт “Вербная нядзеля” перадае самыя тонкія і ўдзельнічныя адценні веснавога дня, якія радасць і замілаванне.

Фіранкі на воках бялізнякі, праз іх лісця сонечныя прамені, зязоўці вясёлыя зайчыкі. На стале - ваза з пераспелымі пупышкамі вярбы, сціплымі і прыгожымі. У куце, у крыху сцішаных танах - абрэзы, агорнутыя ручнікамі.

Цёмных фарбаў творца

не любіць. Асабліва пільна працуе з белай фарбай, якую вырабляе ўласнаручна дзеля чысціні колеру, які передае свежасць снегу, бель аблокаў.

Сонечныя промні лініі прысвечаны ўважна і ўважна майстэрні на 6-тым паверсе дома-вежы, пабудаванага ў канцы 40-х гадоў для чыгуначнікаў калі вакзала.

“Малюнкі родныя і з’яўы”

Душа мастака з маладых гадоў цягнулася агледзець і зрабіць замалёўкі мясцінай, дзе нарадзіліся і жылі Янка Купала і Якуб Колас. Праца над Коласаўскай тэмай почалася яшчэ падчас вучобы ў інстытуце. У душы спела мара ілюстраціа “Новую зямлю”. У

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная камітэта:

Алена Анісім, Юрэй Бабіч, Вінцук Вячорка, Юрэй Каласоўскі, Юля Карчагіна, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубіцкі, Альесь Петрашкевіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслав Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/>
<http://pawet.net/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісана да друку 13.02.2012 г. у 10.00. Замова № 344.

Аб’ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпісі: 1 мес.- 3100 руб., 3 мес.- 9300 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:
231293, Лідскі р-н, в. Даўгіна.

Адрас для паштовых адправлений:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by

На здымках: 1. Уладзімір Сулкоўскі; 2. Карціна “Возера Гародна”; 3. “Сланечнікі”; 4. “Партрэт С. Сокала-ва – Воюша”.

Э. Дзвінская.

На здымках:
1. Уладзімір Сулкоўскі;
2. Карціна “Возера Гародна”;
3. “Сланечнікі”;
4. “Партрэт С. Сокала-ва – Воюша”.